

4. Bayerisches Staatsministerium für Bildung und Kultus, Wissenschaft und Kunst (Hg.). Inklusion verWIRKLICHen: Zusammen, verantwortlich, vielfältig. München: Juli 2015. URL: <https://bit.ly/3bFlbRF> (letzter Zugriff: 26.04.2020).

5. Bayerisches Staatsministerium für Bildung und Kultus, Wissenschaft und Kunst (Hg.). Der beste Bildungsweg für mein Kind mit sonderpädagogischem Förderbedarf. München: Dezember 2016. URL: <https://bit.ly/2W0LNWI> (letzter Zugriff: 26.04.2020).

6. Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus. Die Förderschulen in Bayern. URL: <https://bit.ly/2xPcyp3> (letzter Zugriff: 26.04.2020).

7. Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus. Inklusion an den verschiedenen Schularten. URL: <https://bit.ly/2KCJNhS> (letzter Zugriff: 26.04.2020).

8. Beauftragter der Bundesregierung für die Belange von Menschen mit Behinderungen (Hg.). Die UN-Behindertenrechtskonvention: Übereinkommen über die Rechte von Menschen mit Behinderung. Die amtliche, gemeinsame Übersetzung von Deutschland, Österreich, Schweiz und Liechtenstein. November 2018. URL: <https://bit.ly/2Yb4YQb> (letzter Zugriff: 26.04.2020).

9. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Sozialgesetzbuch Neuntes Buch: Rehabilitation und Teilhabe von Menschen mit Behinderung. URL: <https://bit.ly/2KyxiDZ> (letzter Zugriff: 26.04.2020).

10. Bundesvereinigung Lebenshilfe. Die ersten Lebenshilfe-Einrichtungen. URL: <https://bit.ly/2VVdgJg> (letzter Zugriff: 26.04.2020).

11. Döttinger, I. Hollenbach-Biele, N. Auf dem Weg zum gemeinsamen Unterricht? Aktuelle Entwicklungen zur Inklusion in Deutschland. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2015. 336 p.

12. Klemm, K. Inklusion in Deutschland: Daten und Fakten. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2015. URL: <https://bit.ly/35bddxk> (letzter Zugriff: 26.04.2020).

13. Schönig, W. Schulräume inklusiv: pädagogische Herausforderungen und Gestaltungsmöglichkeiten. Schulmagazin 5-10 2017, No 05. P.7-10.

УДК 37. 013. 73

Яковишин Р.Я.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти ТОКІППО

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ СОКРАТА

Есть только одно благо – знание и
только одно зло – невежество.

Сократ

Актуальність теми. Сократ – один із учнів і послідовників софістів, старогрецький філософ, який пропагував навчання через самопізнання. Його методи навчання викликали захват у давні часи і залишаються актуальними і донині.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей педагогічних поглядів Сократа та їх значення для формування в учнів системи знань та

цінностей.

Сократ є визначною постаттю як у філософії, так і в історії педагогіки. Вивченням його педагогічних поглядів займалися багато науковців, серед яких слід відзначити праці Ф. Х. Кессіді, В. О. Чайки, В. С. Нерсисянца, А. Ф. Лосева, В. О. Лиса.

Виклад основного матеріалу. Сократ (469—399 рр. до н.е.) – один з найбільших філософів свого часу. За своїм походженням він належав до тієї групи афінського населення, яка хоча і стояла на грані належності до ремісників, однак була тісно пов'язана з найзаможнішими верствами населення: народився у сім'ї скульптора та акушерки [1, с.51].

Сократ любив говорити, що успадкував від матері її мистецтво, порівнюючи його з філософським методом – майевтикою: «Мое повивальне мистецтво тим відрізняється від мистецтва моєї матері, що надає допомогу в родах душі, а не тілу». Завдяки своїй надзвичайній чарівності, він мав вплив на людей різного віку, що викликало заздрість, неприязнь і навіть ворожість. Бесіди Сократа викликали захоплення. У 399 р. до н.е. його звинуватили в неповазі до богів (адже він вірив у найвищого Бога) і в розпусті молоді, оскільки він викладав своє вчення. Він був судимий, але продовжував філософствувати, бо вважав це місією, яку Бог поклав на нього і не міг відмовитися від того, що говорив або робив.

Діоген Лаертський наводить багато свідоцтв, запозичених у давніх авторів, що змальовують характер Сократа: рішучість, відвага, контролювання пристрастей, скромність і незалежність від багатства і влади. Сократ принципово не записував свої думки, вважаючи дійсною сферою існування істинного знання й мудрості живу бесіду з опонентами, живий діалог, полеміку [5, с. 123].

Метою виховання, на думку Сократа, повинно бути не вивчення природи речей, а пізнання самого себе, моральне самовдосконалення [1, с. 51]. Сократ надавав величезне значення стародавньому вислову, написаному в Дельфійському храмі: «Пізнай самого себе. Хто знає себе, той знає, що для нього корисно і розуміє, що він може і не може. Займаючись тим, що знає, він задовольняє свої потреби і живе щасливо, але борючись за те, чого не знає, робить помилки й уникає щастя» [3, с. 125].

Мислення людей формується у процесі пізнання. «Пізнання – процес діяльності людей, що відображає і відтворює об'єктивну дійсність у їх мисленні». У процесі навчання людина проходить через етапи пізнання людства, що сформувало науку, тобто вся культура створюється принаймні двічі – перший раз, коли вона твориться у процесі пізнання і перетворення навколишнього світу, другий раз у процесі навчання. Цілком очевидно, що одного разу кимось було пізнано і засвоєно, може бути засвоєно в інший раз вже іншими [4, с. 243].

Сократ є одним з основоположників вчення про «добру природу» людини, незалежно від її статі і походження. Визнання ним первісної «доброти» людської природи не веде його, однак до твердження про рівність всіх людей за здібностями. А ця позиція має велике значення в його педагогічній системі,

оскільки саме критерієм наявності здібностей Сократ теоретично обґрунтував «право на освіту» тієї чи іншої людини, виходячи при цьому з визнання тієї користі, яку вона може в такому випадку принести суспільству. «Могутні духом, – говорить він про талановитих людей, – спроможні довести до кінця почату справу, якщо одержать освіту (у чому полягає обов'язок людини), стають прекрасними, найвищою мірою корисними діячами: вони стають найбільшими добродіями людства» [1, с. 52].

У тісному зв'язку із своїм вченням про природу людини та її здібності Сократ розглядає проблему вчителя. Основне завдання учительської діяльності зводилося до того, щоб викликати до життя кращі душевні сили вихованця на основі уважного вивчення його нахилів і здібностей. Він вважав, що істинне знання не можна вкласти у свідомість учня ззовні, що воно повинно вирости з глибин його особистості і за допомогою учителя вийти у світ у всеозброєнні. У кожному окремому життєвому випадку розв'язання подібного завдання йшло різноманітними шляхами, але все ж основна схема залишалася незмінною. Її сутність зводилася до того, що слід насамперед зруйнувати систему неправильних уявлень і пов'язаних з ними суджень у свідомості учня, привести його до висновку, що він нічого не знає, а далі, подолавши його упередженість, на розчищеному ґрунті будувати систему нових уявлень.

Прагнучи викликати «самозародження істини» у свідомості учня, Сократ повинен був порвати з догматичним методом подачі відповідного матеріалу. Місце лекції замінила жива невимущена бесіда, причому бесіди Сократ проводив на площах та в інших громадських місцях [1, с. 52]. Центральною ланкою розвитку сократівського методу навчання стало уявлення про такий процес у навчанні, який імітує реальний творчий процес, моделює його головна ланка, що включає створення проблемної ситуації і керування пошуком рішення поставленої проблеми [2, с. 16].

Сократ не давав у вигляді готових тверджень того, що вважав істиною. Він проводив викладання способом запитань і відповідей, допомагаючи слухачам народжувати знання з самих себе.

Якщо на поставлене запитання давалася неправильна відповідь, Сократ не виправляв її відразу, а ставив додаткові питання, що впливали з неправильних відповідей, доводячи відповіді співрозмовника до абсурду, або змушуючи визнати своє незнання. Потім співрозмовники встановлювали причину одержаного абсурду – неправильну відповідь, яка змінювалася і дослідження велось далі, вже у правильному руслі [1, с. 53].

Евристичний метод Сократа навчання у вигляді бесід можна вважати передвісником проблемного навчання. Проблемною називається така ситуація виконання практичного або теоретичного завдання, при якій раніш засвоєних знань виявляється недостатньо і виникає суб'єктивна потреба в нових знаннях. Виникаюча пізнавальна потреба викликає і визначає пізнавальну активність особистості в навчанні. Вона є основною ланкою, з якої в подальшому навчанні розвиваються пізнавальні та професійні інтереси людини.

У спільних пошуках істини, з своїми учнями Сократ виходив із знаменитого положення: «Я знаю тільки те, що я нічого не знаю». Він поділяв

свій метод на дві частини: іронію – заперечну частину спільного дослідження, виявлення суперечностей в міркуваннях учня, переконання в помилці; майєвтику – частину позитивну, відшукування істини. У побудованих за цим методом бесідах Сократ часто починав з конкретних предметів і явищ, добре знайомих співрозмовникові, від яких переходив до висновку. Не випадково Арістотель називає його батьком індукції.

Щодо питань вищої освіти в трактуванні Сократа, необхідно зазначити, що новим методом є сократівська етика, оскільки вона ототожнювалась з універсальним знанням – філософією. Для Сократа проблема молоді (практична ціль) була насамперед неминучим наслідком іншої, – індивідуальної цілі, яка зводилася до особистого морального самовдосконалення кожного учня. Він був захисником системи освіти, яка розпадається фактично на два ступені. Перший ступінь, основний, пов'язаний із вивченням етики, над ним, у вигляді новобудови, піднімався другий ступінь – вивчення спеціальних практичних занять [6, с. 238].

Висновки. Отже, слід зазначити, що вчительська діяльність для Сократа була дорожча за життя. У хвилини смертельної небезпеки у своїй промові на суді, коли перед Сократом стояла дилема: життя поза цією діяльністю чи смерть – він свідомо вибирає друге. Всі джерела підкреслюють безкорисливість Сократа, який за прикладом старих філософів, не брав від своїх учнів нагород за заняття з ними і здобував, таким чином, внутрішню і зовнішню незалежність ціною майже злиденного існування.

Звільнене від елементів містицизму, вчення Сократа постає перед нами як вчення раціоналістичне, і багато з його положень повністю витримали перевірку практикою і часом. Серед них:

– добре сформована система знань є міцною основою для формування адекватних уявлень і переконань особистості;

– вирішальним фактором успішності педагогічного процесу є пізнавальна самостійність індивіда;

– рух педагогічного процесу зумовлений діалектичною єдністю і протилежністю тези і антитези, і його результат досягається лише як постановка і розв'язання суперечностей;

– виховання несе велику педагогічну відповідальність за наслідки своєї роботи; він повинен ретельно відбирати дії з точки зору цінності і значення для особистого блага вихованця;

– людина народжується від природи доброю.

Література

1. Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва: навч. посіб. для студентів педагогічних навчальних закладів. Тернопіль, 1996. 436 с.
2. Левківський М. В. Історія педагогіки: підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 360 с.
3. Столяренко А. М. Психологія і педагогіка: навч. посіб. для вузів. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2001.
4. Трігоровіч Л. А., Марциновская Т. Д. Педагогіка і психологія. Москва,

1998.

5. Флоренський П. А. Особистість і обличчя Сократа. *Питання філософії*. М., 2003. №8. с. 131.

6. Хуторський А. В. Евристичне навчання: Теорія, методологія, практика. Москва: Міжнародна педагогічна академія, 1998. 266 с.

УДК 373.2:811.161.2

Ярмолицька С.О.

методист навчально-методичного центру
психологічної служби і соціальної роботи ТОКІППО

lukovskaso@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДІАЛОГ ЯК ОСНОВА КОНТАКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГА З БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Сьогодні відбувається реформування змісту освіти, а разом з тим – удосконалення методів та форм навчання. «Освітню діяльність буде організовано з урахуванням навичок ХХІ століття відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів: від комунікативних типів завдань (знайти спільну мову з друзями, учителями, однокласниками, батьками, незнайомими людьми) до творчих (креативно-інноваційних)» [4, С.8]. Професійне спілкування вчителя з усіма учасниками освітнього процесу, залучення їх до його створення може допомогти вирішити це питання. Адже під час педагогічного спілкування відбувається обмін інформацією, здійснюється виховний вплив на дитину, налагоджується ефективна взаємодія між педагогом, батьками і дітьми. При цьому педагог виступає як активатор цього процесу, організовуючи його й керуючи ним. Відповідно – вдосконалює свою професійну майстерність та досягає значних успіхів в навчальній діяльності.

В науковій літературі проблемою спілкування займались ряд вчених: Б. Мещеряков, В. Зінченко, О. Бодальов, В. Грехнев, В. Кан-Калик, Б.Ломов, О. Леонтьев, О. Самойленко та ін. (розглядали спілкування як взаємодію соціальних суб'єктів), А. Добрович, А.Маркова, І.Чернокозовта ін. (вивчали окремі характеристики спілкування), Н. Волкова, І. Зязюн, Л.Савенкова та ін. (займались питанням формування стилю міжособистісної взаємодії, готовності до особистісно орієнтованого спілкування) [3; 7;10]. Дослідження педагогічного спілкування відображені у працях О. Леонтьєва, В. Грехнева, І. Зязюна, В.Кан-Калика, Л.Петровської та ін., які розглядали його як основну складову професійної творчої діяльності вчителя, як систему прийомів і навичок соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців для обміну інформацією, організації виховних впливів і взаємин за допомогою різних комунікативних засобів [7; 10, с.35]. І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривonos та ін. розглядають педагогічне спілкування як «комунікативну взаємодію педагога з учнями, батьками, колегами, спрямовану на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків» [7, с.200]. Тобто, педагогічне спілкування ґрунтується на взаємодії, співпраці між